

1 UVOD

U ovoj knjizi pristupit će se proznom korpusu hrvatske književnosti, onome dijelu koji u užem tematskom smislu problematizira društvenu i političku tranziciju nakon 1990. godine. U određenju korpusa tekstova za ovo istraživanje potrebno je učiniti razgraničenja; izuzeti tekstove koji izravnije ne problematiziraju tranzicijsku tematiku; one koji se na neki od načina bave prošlošću ili se u vremenu usporednom s tranzicijom bave isključivo temom rata u devedesetima te tekstove koji u žarištu imaju neke druge interese, primjerice intimističke. U korpus su pak uključeni tekstovi koji su po formi bliži (pseudo) autobiografskom, esejističkom ili satiričnom interesu (npr. tekstovi Viktora Ivančića ili Vedrane Rudan) te svakako žanrovska proza (Robert Naprta), kao i tekstovi autora bestselera (Renato Baretić, Ante Tomić). Težište tako čine obimnije analize i interpretacije dvadesetak romana i nekoliko zbirki kratkih priča, tekstova u kojima se izravnije tematiziraju društvene promjene nakon socijalizma.

Izazovna i temeljna pretpostavka rada određenje je pojma tranzicije. U tom smislu definiranje se usmjerava s područja izvan polja književnosti; opisuje se kako se pojam u nekim istraživanjima određuje u okvirima antropologije, sociologije, politologije, ekonomskih znanosti i drugih humanističkih znanosti. No takav interdisciplinarni okvir samo je usporednica, neka vrsta referentne točke ili nulte humanističke

pozicije s koje se književne analize i interpretacije mogu granati u različitim smjerovima.

Budući da je riječ o proznim tekstovima, dostupne teorije i kritičke prakse pristupa prozi, od naratoloških, strukturalističkih i poststrukturalističkih do postkolonijalnih i drugih oblika „političke kritike“ (Eagleton 1987) čine književnoteorijski okvir analiza i interpretacija pri čemu se tema pripovjednih postupaka razrađuje u zasebnom poglavlju. Neke od cjelovitih teorija romana (M. Bahtina i G. Lukácsa) čine i užu književnoteorijsku okosnicu, a budući da se radi o tekstovima koji se mahom referiraju na stvarnost, analiza uključuje pristupe realizmu i srodnim narativnim strategijama, no, još i značajnije, i onoj vrsti pisanja koje upućuje na različite artikulacije modernizma. Književnopovijesna perspektiva proteže se kroz cijeli rad ukazujući na povezanost suvremene prozne prakse koja tematizira tranziciju s već aktualiziranim poetološkim modelima hrvatske proze.

Središnji dio rada odnosi se na artikuliranje tzv. *imaginarija tranzicije* u hrvatskoj prozi. Pripovjedni imaginarij tranzicije zamišljen je kao sustavni prikaz tipičnih, snažno simbolički obilježenih, polemičnih problema, podtema, književnih motiva, figura i toposa koji se pojavljuju i ponavljaju u korpusu proznih tekstova s temom tranzicije. Budući da je riječ o sustavnom prikazu koji bi uključivao funkcioniranje prividno statičnih elemenata, ali uz njihovu dinamičku artikulaciju i funkciju, takav obuhvaatan pristup otvara prostor za cijeli niz (usmjerenih) metodoloških mikropristupa znanosti o književnosti i humanistike. Ovisno o fokusu u razradi pojedinoga problema, radilo se o pojmu prostora, vremena, identiteta ili medija, interdisciplinarni okvir za interpre-

taciju otvara se iz tema upisanih u tekst. Polazište su, dakle, tekstovi i književna teorija, a taj se okvir nadograđuje epistemološkim rasponom kulturalnih studija, onoga što se naziva teorijom ili Teorijom i, uopće, rasponom humanistike. Istraživački postupak vjerojatno je najbliskiji modelu „postklasične naratologije“ u kojemu se, polazeći od naratoloških osnova u analizi tekstova, otvaraju problemi kojima je moguće interpretacijski pristupiti iz šire kulturološke pozicije.

Struktura knjige organizirana je prema poglavljima u kojima se izdvajaju sljedeće teme: polazišne postavke (o pojmu tranzicije), građa i metodologija, na što se nadovezuju analitičko-interpretacijska poglavlja: priče i interpretacije, pripovjedački postupci, prostori tranzicije, vrijeme, konstrukcija identiteta te složena tema medija, medijacije i posredovanja.

U poglavlju o pričama i interpretacijama ukratko će se predstaviti osnovni zapleti i karakteristike pripovijesti koje oblikuju pojedine tekstove, ponuditi njihova prva interpretacija te uputiti na kritičku recepciju i njihova dosadašnja čitanja. Slijedi poglavlje o pripovjedačkim postupcima u kojem će se ponuditi tipologija pripovjedačkih instanci u prozi o tranziciji. Poglavlje o prostorima tranzicije obradit će temu koja je manje u žarištu teorije književnosti, no predstavlja interes različitih humanističkih disciplina, kao i kulturalne geografije. Problemu vremena u pripovjednim tekstovima pristupit će se s više razina, od teme problema fabularne kompozicije tekstova, preko genetteovskih „subjektivnih refleksija“ kojima se konstruira vrijeme socijalističke prošlosti, do napetosti koju književna konstrukcija prošlosti proizvodi prema kompleksnoj sadašnjosti.

Pojmovi moderniteta te postmoderne, supermoderne ili tekuće ili protočne modernosti (prema Habermas 1988, Auge 1986, Bauman 2011) u ovome će poglavlju biti istaknuti, no kroz čitav će rad činiti jednu od važnijih okosnica knjige. Zapravo se može primijetiti da dijalog između teorija kasnog moderniteta i postmodernizma s kulturalnostudijskim artikulacijama marksizma predstavlja temeljnu teorijsku i interpretacijsku okosnicu.

I u poglavlju o konstrukciji identiteta pristupit će se kompleksnijom višerazinskom artikulacijom, od pripovjednih identiteta koji se podudaraju komunikacijskim razinama pripovjednih tekstova (prema Barthes 1992, Genette 1980, Booth 1983 i dr.), preko identitetskih opreka kao motiva zapleta i karakterizacije (npr. urbano/ruralno, supkulturni i identiteti otpora), do razina identiteta u „književnom polju“ (Bourdieu 1993). Imajući na umu i Althusserov model interpelacije (Althusser 2009), odnosno povezanost pojma identiteta s ideologijom, u ovome će se poglavlju problematizirati i tema društvenog raslojavanja u tekstovima i proizvodnja *drugosti*, alteriteta, odnosno Drugih tranzicije.¹ Posljednje poglavlje pripovjednog imaginarija tranzicije bavit će se složenom temom medija, medijacije i posredovanja, problematikom višestrukog i višerazinskog posredovanja stvarnosti u tekstovima o tranziciji uključujući neka rješenja na razini jezika kao književnog medija.

1 Bliskoznačnice „drugost“, „alteritet“ i „Drugi“ ovdje poređane trebale bi sugerirati otvaranja različitih potencijala teorijskih alata koji se koriste u radu: postkolonijalne i, u mnogo manjoj mjeri, psihoanalitičke kritike te pojam Drugoga u djelu Mihaila Bahtina. Najčešće će se u radu koristiti izraz Drugi.

U zaključnom poglavlju korpus hrvatske proze o tranziciji problematizirat će se najprije unutar okvira polja kulture (Bourdieu 1993), odnosno pokušat će se prema tom modelu odrediti ideološko i ekonomsko pozicioniranje prozne produkcije slijedeći i Williamsov model kulturalne teorije (Williams 1977): mogućnosti strategija otpora, opozicije ili subverzije, uspjeha ili pak (nesvjesnog) reproduciranja dominantne paradigme, problemi žanra, kao i rubne ili prešućene glasove subjekata tranzicije. U tom će se poglavlju pokušati odgovoriti i na pitanje o razlozima dominacije romana u suvremenoj proznoj produkciji. Sintetičkim smjerom u zaključku će se složeni imaginarij iz analitičkih i interpretacijskih poteza u pojedinim poglavljima nastojati povezati s nestabilnim okvirima ideologije, a tako ostavljene smjernice otvorit će mogućnost za konstruiranje modela, kronotopa ili metanarativa koji oblikuju predodžbu hrvatske tranzicije.

Suvremena hrvatska književnost istražuje se i kritički iščitava u onoj mjeri u kojoj je to i očekivano za nedovršen i uvijek nadopunjujući korpus tekstova. Ova knjiga, usmjerena i na pitanja imaginarija, ali i na pokušaje apstrahiranja radi uspostavljanja osnovne tipologije, nadovezuje se na važna istraživanja povijesti suvremenog hrvatskog romana Cvjetka Milanje (1996) i Krešimira Nemeca (2003) te na studiju Maše Kolanović *Udarnik! Buntovnik? Potrošač...* (2011) koja dijelom obuhvaća i književnost tranzicije. Cilj je ovoga istraživanja nastojanje za obuhvatnošću, ono pokušava da se suvremena hrvatska prozna, u prvom redu romaneskna, produkcija s dominantnom temom tranzicije kontekstualizira unutar kompleksnoga stvarnosnog okvira, onoga koji zapravo i predstavlja njezinu temu i inicijalni impuls za mimetička

nastojanja. Ta stvarnost tranzicije predstavlja *građu* fikcije, ali i *građu* kojoj s nepokolebljivom istraživačkom motivacijom pristupa i cijela humanistika. Stoga ovo istraživanje nudi i pokušaj kulturalnostudijske usmjerene interdisciplinarnosti koja polazi od teksta kao metodološki okvir te nastojanje, možda i želju ili ambiciju, da se istraživanjem predodžbe političke i društvene tranzicije u književnim tekstovima sazna nešto i o konstitutivnosti te predodžbe u izvanliterarnoj stvarnosti, da se u dugotrajnom i izgledno trajnom procesu stvarnosne tranzicije naznače elementi i mehanizmi kojom bi se ona mogla bolje razumjeti.